

Mina-Maria Rusu (coord.)
Geanina Cotoi
Irina Hăilă
Mihaela Timingeriu

Exerciții practice de
Limba și literatura română
CAIET DE LUCRU
Clasa a V-a

Modalități de lucru diferențiate
Pregătire suplimentară prin planuri individualizate

Ediția a II-a

Dragul nostru elev, draga noastră elevă, Dragi profesori și părinți / 3

EVALUARE INIȚIALĂ / 5

ELEMENTE DE INTERCULTURALITATE / 8

Carte românească de învățatură: de la prima carte tipărită la cartea digitală / 8
Identitate personală – identitate națională – diversitate culturală și lingvistică / 17
Modele comportamentale în legende greco-romane / 22

COMUNICARE ORALĂ / 29

LECTURĂ / 37

Tipare textuale de structurare a ideilor: narativ, descriptiv, explicativ
Cuvinte cheie, idee principală, idee secundară, temă / 37
Narativul literar. Acțiune, personaj, timp, spațiu / 44
Personificarea și comparația / 51
Narativul nonliterar. Acțiune, participanți, timp, spațiu / 55
Narativul în texte multimodale (text și imagine – banda desenată) / 60
Textul descriptiv (literar/nonliterar) / 63
Textul explicativ / 70

ELEMENTE DE CONSTRUCȚIE A COMUNICĂRII / 75

Gramatică / 75
Enunțul. Punctuația enunțului / 75
Propoziția / 80
Predicatul verbal / 84
Subiectul / 88
Atributul / 91
Verbul / 96
Substantivul / 125
Prepoziția / 131
Pronumele / 135
Adjectivul / 140
Numeralul / 144
Ortoepie și ortografie / 149
Vocabular / 155
Variație stilistică. Limbă standard. Normă și abatere / 161

REDACTARE / 162

EVALUARE FINALĂ / 170

EVALUARE INIȚIALĂ

Barem de corectare și de notare / 172

EVALUARE FINALĂ

Barem de corectare și de notare / 174

Elemente de interculturalitate

Carte românească de învățătură: de la prima carte tipărită la cartea digitală

I. Carte, cititor, lumi imagine

Inițiere

1. Citește cu atenție textele următoare, apoi rezolvă cerințele.

A. *Efectul Mooreeffoc înseamnă să iei un lucru cu care te-ai familiarizat și să pui în dreptul lui o oglindă imaginară, pentru a-ți schimba perspectiva: să iei familiarul și să-l modifice ușor pentru a-l face să pară nefamiliar și straniu. Termenul a fost creat de Charles Dickens când scriitorul a intrat într-o zi într-o cafenea și a observat că, privită dinăuntru, inscripția „Coffee Room” [Cafenea, t.n.] apărea de-a-ndoaselea. Acest lucru a avut efectul transformării unui spațiu familiar în ceva nou și straniu: un loc cu un limbaj pe care, inițial, scriitorul nu l-a înțeles.*

(Kerri Smith, *Lumea imaginată de...*, fragment)

B. *Am remarcat câteva lucruri ciudate la motanul cu placă de surf.*

Lucrul numărul unu. Era un motan cu placă de surf.

Lucrul numărul doi: Purta un tricou. Pe el scria: PISICILE CONDUC, CÂINILOR LE CURG BALELE.

Lucrul numărul trei: Ducea cu el o umbrelă închisă, de parcă se temea să nu se ude. Ceea ce, dacă te gândești, nu-i chiar esența surfingului.

Lucrul numărul patru: Nimeni altcineva de pe plajă nu părea să-l vadă.

A prins un val bun și a alunecat cu pricepere pe el. Dar, când s-a apropiat de țărm, a făcut greșeala să deschidă umbrela. O rafală de vânt l-a tras spre cer. Câteva secunde mai târziu și ar fi lovit un pescăruș.

(Katherine Applegate, *Crenshaw*, fragment)

C. *...Gospodina găsi urme mărunte de dinți în cașcaval și înțelese: șoarecii și-au făcut cuib în cămara cu bunătățuri! A pus curse, pe unde bănuia că vor ieși pârdalnicii cu ochii mici ca două gămălii negre, iar Motanul a fost închis, peste noapte, în cămară. Dar, ca orice pisică bătrână, Motanul era leneș. Își căută culcuș cald într-o ladă cu talaș mărunț și adormi torcând, în gând, amintiri din alte vremuri. În zori, o șoricioacă bătrână a scos capul, cu sfială, din gaura adâncită în tencuiala veche. Mirosea primejdia.*

După câteva clipe, sări sprintenă pe un dulăpior și încremeni cu botul pe labe: în lada cu talaș mărunț era un dușman crunt. Curând își dete seama că Motanul doarme și șoricioaca adulmecă aerul, veselă. Cu asemenea dușman, era sigură de izbândă.

(G. M. Zamfirescu, *Mama*, fragment)

D. Jack caută în săculeț și scoase cartea despre China. O deschise și citi cu voce tare:
Acum 2000 de ani, a domnit primul împărat al Chinei. Deoarece își alesese drept simbol dragonul, a fost supranumit „Împăratul Dragon”. În China, dragonii sunt considerați niște ființe curajoase și puternice.

— Împăratul Dragon? Sună cam înspăimântător, spuse Jack.

— Mie îmi place cum e îmbrăcat.

(Mary Pope Osborne, *În țara Împăratului Dragon*, fragment)

a) Completează spațiile din dreptul fiecăruia dintre răspunsurile următoare cu literele corespunzătoare textelor date:

- Text aliniat la dreapta. ...
- Text aliniat la stânga. ...
- Text în care apar enunțuri scrise în întregime cu majuscule. ...
- Text cu margini egale (dreapta-stânga). ...
- Text cu un singur alineat. ...
- Textul cu șase alineate. ...
- Text cu ilustrație. ...

PE b) Prezintă, în 60-100 de cuvinte, legătura dintre textul D și ilustrație.

PLICUL CU JOCURI

Jocul Imaginație fără limite

Se dau următoarele cuvinte: *cititor, carte, imaginație*. Alege încă trei cuvinte din textele date, apoi transformă-le pe toate, după modelul prezentat în textul A.

Creează un text de 100-120 de cuvinte, cu titlul *Lumea pe dos*, în care să folosești toate cuvintele obținute de tine. Le poți transforma în nume de persoane, de locuri sau de obiecte.

2. Să presupunem că textul creat de tine, *Lumea pe dos*, va fi inclus într-un volum pentru copii. Trebuie să colaborezi cu editorul, pentru a hotărî cum va fi tipărit textul tău. Stabilește cum va fi așezat textul în pagină, dacă va avea ilustrații, cum vor fi alese aceste ilustrații.

Consolidare

3. Realizează câte o ilustrație adecvată pentru fiecare dintre textele A, B, C. Prezintă, în 30-50 de cuvinte, legătura dintre text și ilustrația creată de tine.

4. Imaginează-ți că te-ai transformat într-o carte și te afli într-o bibliotecă. Prezintă o zi din viața ta, în 80-120 de cuvinte.

Aprofundare/Excelență

5. Alcătuește o rețetă pentru un desert numit *Prăjitura-carte*, în care să integrezi și următoarele cuvinte: *bucurie, gust, fantezie, spontaneitate*.

Ameliorare

6. Citește cu atenție textul care urmează, apoi rezolvă cerințele:

Împăratul Dragon privi flăcările înălțate spre cer. Aerul din jur era gros și vălurit. Cărțile din bambus erau așezate în teancuri lângă foc, așteptând să fie arse.

— *Repede! îi grăbi savantul.*

Săriră imediat din car și se alăturară mulțimii din jurul focului.
 Împăratul Dragon strigă la soldați. Aceștia începură să arunce cărțile pe foc. Bambusul trosnea când se aprindea.

— Opriți-vă! strigă Annie.

Jack o prinse de mână:

— Taci din gură!

Annie se trase deoparte.

— Opriți-vă! strigă ea iarăși, dar vocea ei se pierdu în zgomotele produse de focul arzând.

— Uite povestea voastră! strigă savantul.

Arată către o carte din bambus care căzuse dintr-un teanc.

— O iau! spuse Annie hotărâtă și se grăbi să ajungă la ea.

— Annie! strigă Jack.

Dar fata pusese deja mâna pe mănunchiul de fâșii din bambus și le căra înspre ei.

— Am luat-o! Repede, bag-o în săculețul tău!

(Mary Pope Osborne, În țara Împăratului Dragon, fragment)

a) Notează ce soartă urmează să aibă cărțile de bambus.

.....

.....

b) Asociază personajele din coloana A cu acțiunile menționate în coloana B:

A	B
Împăratul Dragon	încep să arunce cărțile pe foc. o prinse de mână pe Annie. strigă la soldați. arată spre o carte din bambus. cară mănunchiul de fâșii de bambus.
Jack	
Annie	
Savantul	
Soldații	

c) Transcrie o secvență din textul dat care ilustrează o trăsătură a lui Annie.

.....

.....

d) Imaginează o continuare a textului dat, în 80-120 de cuvinte, prezentând acțiunile lui Jack și Annie pentru a salva cartea de bambus.

II. Carte românească de învățătură

Citește cu atenție textul care urmează, apoi rezolvă cerințele:

Când lucram la Istoria critică, am căzut peste autobiografia din 1855 a lui Timotei Cipariu*, pe care a editat-o Maria Protase în 1972. Scriitorul ardelean povestește că de mic i-a plăcut cartea și că citea Alexandria* neînvățat de nimeni. Cei care-l ascultau credeau că o spune pe de rost. Exemplarul, mâncat (adică pierdut) de un tăietor de lemne, s-a întors la Cipariu după câteva decenii [...]. Tot de pe Alexandria a învățat să citească românește Heliade Rădulescu*. El povestește cu umor cum, știind din școală doar greceasca deprinsă de pe octoih* și psaltire*, a auzit într-o zi la poarta bisericii Crețulescu pe „un fecior sau vizitiu care citea în gura mare Alexandria și câți trecea pe drum se oprea și asculta”. Cumpărând cartea, Heliade constată că „în mânele mele iera mută”. Se împiedica într-o grămadă de slove* care se mânau cu turnuri, scorpii sau caracatițe. În cele din urmă, dă chirilicelor* de rost și citește cartea din scoarță în scoarță.

Ca să nu fie supărat de nimeni, urcă în podul casei și se vâra într-un horn. Lipsa de la școală nu i-a fost simțită, dar, într-o zi, o servitoare care voia să dărăcească* niște lână în pod se pomenește cu el ieșind din horn, plin de funingine ca un drac, așa că țipă de ridică în picioare casa. Costache Negruzzi* datorează cititul pe românește lui Petru Maior. În tot lașul se învăța pe vremea aceea românește doar la școala de la Socola, acolo unde va urma Creangă seminarul. La Socola se tipăreau calendare și cărți bisericești în românește. Aflând taică-său, care cumpăra tot ce se tipărea la Socola, că nu știe decât grecește, i-a adus un dascăl acasă, care însă l-a luat de la abecedar. Jignit, Negruzzi l-a alungat pe bătrânul gramătic și s-a pus pe citit istoria lui Maior, descoperită într-o ladă (bibliotecile vechi nu erau la vedere!), laolaltă cu Viețile sfinților, Istoria lui Arghir (și Heliade o știa), letopisețul lui Nicolae Costin sau romanele doamnei de Genlis.

Cu doru-mi aduc aminte, vorba lui Cipariu, de primele cărți pe care le-am citit și pe care le-am mâncat. Spre deosebire însă de Alexandria latinistului ardelean, niciuna nu s-a mai întors la mine.

(Nicolae Manolescu, *Viață și cărți*, fragment)

* Timotei Cipariu – cărturar român din Transilvania, membru fondator al Academiei Române, lingvist, istoric, teolog, pedagog și orientalist, „părintele filologiei române”, poliglot (cunoștea circa 15 limbi);

* *Alexandria* – roman popular, apărut în Egipt (probabil în secolul al III-lea î.H.), care evocă, apelând adesea la elemente miraculoase, fantastice, războaiele lui Alexandru Macedon. Răspândit în toată Europa, romanul a pătruns în literatura română printr-o traducere în slavonă. Această versiune stă la baza primei prelucrări românești cunoscute (*Alixândria*), datând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și păstrată în copii manuscrise, în toate provinciile românești. Elemente din *Alexandria* au intrat în folclor (colinde, orații etc.) și în onomastica populară;

* Ion Heliade Rădulescu – scriitor român din perioada pașoptistă;

* *Octoih* – carte religioasă, cuprinzând aspectele specifice ofierii slujbelor și canoane;

* *Psaltirea* – carte bisericească de ritual, cuprinzând cei 151 de psalmi atribuiți regelui David; face parte din *Vechiul Testament*;

* Costache Negruzzi – scriitor român din perioada pașoptistă;

* *chirilice* – litere ale vechiului alfabet slav;

* *slove* – litere;

* *a dărăci* – a scărmana, a destrăma, a pieptăna lâna, cânepa etc. cu daracul.

Inițiere

1. Scrie răspunsuri la fiecare dintre întrebările date:

• Cum se numește textul pe care îl citea Timotei Cipariu, așa cum rezultă din textul dat?

• Ce constată Ion Heliade Rădulescu când încearcă să citească *Alexandria*?

• Prezintă, în 20-40 de cuvinte, împrejurările în care Ion Heliade Rădulescu citește *Alexandria*.

• De ce aduce tatăl lui Costache Negruzzi un dascăl acasă?

• Ce cărți citește Costache Negruzzi, învățând limba română?

Consolidare

2. Ținând cont de informațiile transmise în text și de explicațiile oferite la finalul textului, formulează două observații despre cărțile care circulau în țările române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

3. Explică, în 60-80 de cuvinte, semnificația termenului *a mânca*, în textul dat.

4. Când au apărut primele cărți tipărite în limba română, acestea erau scrise cu alfabet chirilic, creat pe baza unei variante a alfabetului grec vechi. În principatele române (Moldova și Țara Românească), alfabetul chirilic a fost folosit până în 1860, când a avut loc reforma ortografică, inițiată de Al. I. Cuza. În continuare, sunt date alfabetul chirilic și echivalentul fiecărei litere a acestuia în alfabetul latin (între parantezele pătrate apare pronunția fiecărui sunet redat prin litera respectivă). Privește imaginea cu atenție, apoi transcrie, folosind alfabetul chirilic, următorul mesaj: *Citesc multe cărți.*

А а	Б б	В в	Г г	Д д	Е е	Ё ё	Ж ж	З з	И и	Й й
а	бэ	вэ	гэ	дэ	е	ё	жэ	зэ	и	и краткое
a	b	v	g	d	e	ë	ž	z	i	j
[a]	[b]	[v]	[g]	[d]	[je/ie/e/ε]	[jo/yo/o]	[z]	[z]	[i]	[j]
К к	Л л	М м	Н н	О о	П п	Р р	С с	Т т	У у	Ф ф
ка	эль	эм	эн	о	пэ	эр	эс	тэ	у	эф
k	l	m	n	o	p	r	s	t	u	f
[k]	[l]	[m]	[n]	[o]	[p]	[r]	[s]	[t]	[u]	[f]
Х х	Ц ц	Ч ч	Ш ш	Щ щ	Ъ ъ	Ы ы	Ь ь	Э э	Ю ю	Я я
ха	цэ	чэ	ша	ща		ы		э	ю	я
h	c	č	š	š	ʹ	y	ʹ	è	û	â
[x]	[ts]	[tʃ]	[ʃ]	[ʃtʃ/ʃʃ]	-	[ɨ]	[ɨ]	[ε]	[ju/ɥ]	[ja/ɥa]

Aprofundare/Excelență

PE 5. Prezintă, în 60-80 de cuvinte, prima ta amintire legată de lectura unei cărți.

6. Prezintă, în 80-100 de cuvinte, o carte de care te-ai atașat/care ți-a plăcut atât de mult, încât să-ți amintești cu dor de ea.

Ameliorare

7. De-a lungul timpului, au fost folosite numeroase sisteme de scriere. Caută informații despre scrierea cuneiformă, hieroglife, alfabetul vechi grecesc și notează câte patru caracteristici ale acestora.

PLICUL CU JOCURI

Creatorul de semne

Creează-ți propriul alfabet, combinând sisteme de scriere despre care ai învățat/te-ai informat. Notează echivalentul fiecărui sunet, redat prin semnele create de tine, apoi redactează un mesaj de felicitare pentru ziua de naștere a unui prieten.

Citește cu atenție textele care urmează și rezolvă cerințele:

1. De-a lungul civilizației umane, omul a căutat și a dezvoltat suporturi de scriere pentru transmiterea informațiilor. Primele au fost tăblițele din argilă. Au urmat foițele din papirus și sulurile de pergamente din piele de animale. Hârtia a fost invenția chinezilor, iar germanul Gutenberg este părintele tiparului. Cartea, ca suport de scriere, are o istorie veche de 5.000 de ani. De-a lungul ultimelor cinci milenii, omul a căutat și a dezvoltat diverse forme pentru transmiterea informațiilor pe suport de scriere, ajungând de la tăblițele de argilă din Mesopotamia la e-readerele și tabletele performante, disponibile astăzi în toate țările civilizate. Istoria cărții se împletește de milenii cu istoria civilizației umane. La început a fost argila. Acesta era materialul din care au fost confecționate primele suporturi de scriere, iar invenția le aparține mesopotamienilor. [...] Pe lângă tăblițele de argilă, țesăturile au fost, vreme de câteva sute de ani, suport pentru scrierea și transmiterea informațiilor. [...]

Papirusul a constituit un pas important în dezvoltarea suporturilor de scriere. Invenția aparține egiptenilor și datează din mileniul al treilea înainte de Hristos. „Papirusul era, de fapt, o plantă acvatică care se găsea mai ales în Delta Nilului. Din tulpina acestei plante se prelucra un material sub formă de foiță pe care se scria în Antichitate”, explică profesorul de istorie Radu Marian. Scribii erau cei care așterneau informațiile pe papirus. Potrivit descoperirilor arheologice, primele papirusuri se prezentau sub forma unor suluri alcătuite din foițe lipite unele de celelalte, prinse pe bețe de lemn sau de fildes. [...]

În urmă cu aproape două mii de ani a apărut pergamentul. „Denumirea vine de la orașul Pergamon din Asia Mică. În secolul al II-lea î.H., la cererea regelui Eumenes al II-lea care voia să nu mai depindă de importurile de papirus din Egipt, a apărut scrierea pe pergament, piele de animal prelucrată”, mai explică profesorul de istorie Radu Marian. Din prelucrarea pielii de oaie, vită, capră sau măgar rezulta un material neted și rezistent pe care se putea scrie. [...] Fiind un material mai rezistent decât papirusul, pergamentul permitea ștergerea și refolosirea. Treptat, dovedindu-se mai eficient, pergamentul a înlocuit complet papirusul și cărțile au ajuns să fie făcute numai din acest material în secolul al IV-lea î.H.

Primele suporturi de scriere asemănătoare celor de astăzi au fost codexurile. Inventate în primele secole ale actualei ere, codexurile erau reprezentate de un ansamblu de caiete cusute, pe care se putea scrie atât pe față, cât și pe spate. Legende spun că primul codex a fost inventat chiar de împăratul roman Iulius Cezar care a legat pergamentele în stil acordeon. Materialul folosit era același ca la pergament, piele de oaie, capră sau vițel, prelucrată. Apariția codexului, mult mai ușor de ținut în mână decât sulul de pergament, a facilitat lectura.

Hârtia sau pasta de hârtie este invenția chinezilor. Primele materiale de bază au fost cânepa, țesătura și bumbacul, toate fiind amestecate cu apă, transformate într-o pastă care era întinsă pe foaie. În Europa, hârtia a ajuns abia în anii 1100. După apariția hârtiei, suportul de scriere a fost manuscrisul. Față de pergament, hârtia era mult mai ieftină. În timp, pergamentul a ajuns să fie folosit pentru manuscrisele de lux, iar hârtia pentru cele obișnuite. Cărțile erau scrise de copişti, de regulă membri ai comunității de călugări, iar munca pe care o presupunea scrierea unei cărți însemna un efort foarte mare. [...]

Germanului Johannes Gutenberg, inventatorul tiparului cu litere mobile, i se datorează cărțile de astăzi. Pentru prima dată, Gutenberg a folosit în 1440 litere de plumb pe care le-a asamblat una câte una pentru a forma cuvinte. Prima carte publicată în serie de către părintele tiparului Gutenberg a fost **Biblia**, în 1456. Cartea sfântă a fost tipărită în 48 de exemplare, sub forma a două volume care aveau 1200 de pagini. Munca de imprimare a **Bibeliei** la mașina inventată de Gutenberg a durat mai bine de doi ani. [...]

În era internetului, lângă cartea de hârtie și-a făcut loc cartea în format electronic. Primul e-reader a apărut în 2007. Se pare însă că ideea unui aparat similar exista încă din anii 1900. Un prim e-reader a apărut într-o revistă de știință din anul 1935, sub denumirea de „cititorul de cărți al viitorului”. Desenul arată un bărbat într-un fotoliu citind o carte pe un ecran de sticlă, imaginea fiind mărită cu ajutorul unui proiector. Cititorul întorcea paginile cărții din telecomandă. Prima generație de e-reader-uri a fost lansată, oficial, în America în 2007.

(Elisabeth Bouleanu, Istoria fascinantă a cărții, de la tăblițele din argilă și pergament din piele de animale la e-reader, fragment preluat de pe site-ul adevarul.ro)